JAN VAN LIL

*Het mediagebruik van drie- tot en met zestienjarigen: een tijdsbestedingsonderzoek**

Op basis van een tijdbestedingsonderzoek (aangevuld met mondelinge interviews) bij een representatieve steekproef van 3- t/m 16-jarigen (N = 1109) wordt het mediagebruik te midden van andere activiteiten in kaart gebracht. Het deel van de vrije tijd dat aan media wordt besteed, blijkt met stijgende leeftijd sterk toe te nemen: van 16% bij kleuters en 24% bij lagere-school-kinderen tot 37% bij de groep van 12 - 16 jaar. Voor deze stijging is vooral de toename van het televisiegebruik en, zij het voor het eerst vanaf 12 jaar, van het luisteren naar radio en cassettes verantwoordelijk. De jeugd tot 12 jaar besteedt meer tijd aan spelen dan aan alle media samen. Kinderen uit lagere sociale milieus zijn de meest intensieve gebruikers van de audiovisuele media. Vergeleken met meisjes kijken jongens relatief veel televisie, terwijl meisjes verhoudingsgewijs meer tijd voor het luisteren naar radio en cassettes en het lezen van boeken uittrekken.

Over de plaats die de elektronische media, en met name de televisie, in het vrijetijdsgedrag van de jeugd innemen, bestaan veel misverstanden. Vaak wordt gedacht dat de huidige "televisiegeneratie" door het toegenomen televisiegebruik nog maar nauwelijks aan andersoortige (en vaak hoger gewaardeerde) activiteiten toekomt. Sprekend over de jeugd uit de Verenigde Staten poneert Postman (1982) zelfs de stelling dat onder invloed van de beeldcultuur het spelende kind zou verdwijnen. Ook in ons land leven bij veel leken en soms ook deskundigen overtrokken ideeën over de tijd die kinderen met televisie kijken zoek brengen. Zo stelt de Nederlandse bewerker van het boek "Beeldbuiskinderen" (Greenfield, 1986) dat het antwoord op de vraag wat een kind het liefst doet meestal zal luiden: "Televisie kijken." Zoals zal blijken, luidt het meest waarschijnlijke antwoord anders. De kans is groter dat een kind zegt: "Spelen", of – als het ouder dan 10 jaar is: "Sporten."
De tijd die kinderen in de leeftijd van 3 t/m 16 jaar aan televisie kijken en radio luisteren besteden, is redelijk goed bekend. Via de kwartaal-bulletins van het Continu Kijk-Onderzoek van de afdeling Kijk- en Luisteronderzoek van de NOS wordt periodiek gerapporteerd over de hoeveelheid tijd die kinderen, uitgesplitst naar achtergrondvariabelen, aan televisie kijken en radio luisteren besteden.
Andere bronnen – Teleac (1988), het NOJ (1987) en het SCP (1986) – bestrijken een breder mediabereik. Het onderzoek van Teleac (1988) en SCP (1986) heeft echter alleen betrekking op het mediagebruik van 12-jarigen en oude-

* Dit artikel berust op data uit een onderzoek i.o.v. WVC, de Stichting voor het Kind en de NOS, afd. KLO (Van Lil, 1988).

ren. In het 2-jaarlijkse NOJ-onderzoek worden wel jongere kinderen in het onderzoek betrokken, maar hierin wordt uitsluitend gebruik gemaakt van mondelinge tijdschattingen in termen van frequenties, zodat geen indicaties voor de aan de diverse media bestede tijd worden verkregen. Met name over kinderen van de basisschoolleeftijd geeft geen van de beschikbare bronnen inzicht in het totale mediagebruik, waaronder naast het gebruik van radio en televisie tevens het lezen van de gedrukte media en het gebruik van enkele "kleine" media moet worden verstaan. Ook is uit de voorhanden zijnde gegevens niet af te leiden hoe het mediagebruik zich verhoudt tot de overige invullingen van de vrije tijd; ook dit is uitsluitend bij 12-jarigen en ouderen onderzocht.

In dit artikel wordt op basis van tijdbestedingsonderzoek, aangevuld met gegevens verkregen uit mondelinge ondervragingen bij een representatieve steekproef van jeugdigen van 3 t/m 16 jaar nagegaan:

a) wat het aandeel is van het mediagebruik in het totale vrijetijdsgedrag;
b) hoeveel tijd besteed wordt aan televisie/video kijken, luisteren naar radio en cassettes, lezen, en computergebruik;
c) hoe de tijd besteed aan deze media zich met leeftijd ontwikkelt en welke samenhangen er zijn met geslacht en sociaal milieu;
d) de typen programma's waaraan kinderen bij radio en televisie de voorkeur geven en de doeleinden waarvoor computers worden gebruikt;
e) het bezit van kijk- en luisterapparatuur en gedrukte media.

Methode

De gegevens werden verzameld bij een landelijke representatieve steekproef van kinderen in de leeftijd van 3 t/m 16 jaar (N = 1109). Er werd een tweetal methoden gehanteerd: dagboekonderzoek en mondelinge interviews. De kinderen hielden thuis gedurende week 21 van de maand mei 1987 een tijdbestedingsdagboekje bij, waarin de volgende activiteiten werden vastgelegd:

- boeken lezen
- stripboeken lezen
- kranten/tijdschriften lezen
- televisie/video kijken
- radio/cassette luisteren
- buiten spelen/zijn
- binnen spelen/zijn
- sport of clubs
- er op uit of op bezoek
- huiswerk maken
- taken in en om het huis
- naar school

- eten
- slapen
- overige

De tijdbestedingsregistratie vond op kwartierbasis plaats in het tijdvak 6.00-24.00 uur, waarbij ervan werd uitgegaan dat de tijd tussen 00.00-6.00 uur slapend werd doorgebracht. Kinderen van 8 jaar en ouder hielden in beginsel hun eigen dagboekje bij; bij problemen met invullen mocht een beroep worden gedaan op ouders of verzorgers. Kinderen van 7 jaar en jonger vulden hun dagboekje samen met een ouder of verzorger in. Uit experimenteel onderzoek blijkt dat kinderen in de leeftijd van 8 jaar en ouder voldoende in staat zijn om een dagboek op correcte wijze bij te houden (De Bock & Van Lil, 1976; Van Lil, 1976).

De kijktijd is de som van de kwartieren die het kind in de betreffende week met televisie en video kijken doorbracht. De tijd besteed aan de overige in het dagboek genoemde media is op een soortgelijke wijze berekend. Naast tijdbestedingsgegevens zijn de achtergrondvariabelen leeftijd, geslacht en het milieu van de kinderen (opleiding van de hoofdkostwinner) in het onderzoek betrokken. Deze gegevens werden verkregen uit mondelinge interviews, welke met ouders en kinderen in de periode van 25 mei tot en met 24 juni 1987 werden gehouden.

Omdat het tijdbestedingsonderzoek slechts op één week betrekking heeft, zijn de gevonden tijdbestedingsgegevens niet persé representatief voor het gemiddelde activiteitenpatroon dat kinderen door het gehele jaar heen vertonen. Met name van televisie kijken is bekend dat de tijd die eraan wordt besteed sterk wisselt met de seizoenen. In het eerste kwartaal (winter) wordt het meest gekeken, in het derde kwartaal (zomer) het minst (zie tabel 1). In het tweede kwartaal, waarin de meetweek van het huidige tijdsbestedingsonderzoek viel, is de kijktijd iets lager dan de gemiddelde kijktijd over het gehele jaar. In de meetweek deden zich geen bijzondere weersomstandigheden voor (KNMI 1988, schriftelijke mededeling). Ook was het programma-aanbod "normaal" te noemen, in die zin dat er van bijzondere evenementen (blijkens omroepgidsen uit de betreffende periode) geen sprake was.

Tabel 1. Gemiddelde kijktijd drie- t/m elfjarigen in minuten per dag; periode 1980 t/m 1986 (Ned. 1 + 2)

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
1e kwartaal	68	69	59	57	65	68	75
2e kwartaal	40	42	39	43	42	40	42
3e kwartaal	32	32	31	30	30	34	31
4e kwartaal	60	59	52	57	54	62	52
Gemiddeld	50	51	45	47	48	51	52

Bron: NOS (1987a).

Tijdbestedingsonderzoek gedurende een beperkte periode heeft weliswaar als bezwaar dat het geen volledig representatief beeld geeft van de tijd die kinderen door het gehele jaar aan vrijetijdsactiviteiten besteden, maar de methode heeft ook een aantal voordelen. Vanwege het feit dat de methode tot metingen op rationiveau leidt, kunnen precieze uitspraken gedaan worden over hoe de tijdsinvestering in de verschillende bezigheden zich onderling verhoudt. Daarnaast geeft tijdbestedingsonderzoek de mogelijkheid om het mediagebruik te bezien in relatie tot de overige activiteiten van het kind. Bovendien bestaat in vergelijking met dagboekonderzoek waarin alleen het televisie kijken wordt geregistreerd, een geringere kans dat overschatting veroorzaakt door sociale wenselijkheid optreedt, omdat kinderen niet weten dat de onderzoeker speciaal in het mediumgedrag is geïnteresseerd (Vooijs, Van der Voort & Beentjes, 1987).

Aandeel mediagebruik in vrije tijdsbesteding

Feitelijk Mediagebruik

Onder "vrije tijd" wordt hier verstaan de tijd besteed aan onverplichte activiteiten. Niet ontkoombare activiteiten zoals slapen, naar school gaan en eten vallen derhalve niet onder het begrip "vrije tijd". Omdat ook de "taken in/om huis" en de categorie "huiswerk" niet echt als vrijblijvend zijn te beschouwen, worden ook deze activiteiten niet tot de vrije tijd gerekend. In figuur 1 is weergegeven hoeveel procent van de totale vrije tijd aan elk van de vrijetijdsactiviteiten wordt besteed. De figuur laat zien dat televisie/video kijken bij de 3- t/m 16-jarigen niet de hoofdbezigheid is die de meeste tijd opeist. Voor jongere kinderen (tot en met de lagere-school-leeftijd) is spelen de hoofdbezigheid. Oudere kinderen (VO-leerlingen) besteden de meeste tijd binnen de categorie "overige activiteiten", waaronder voornamelijk ongestructureerde activiteiten zoals "hangen" en "niets doen" vallen.

Tabel 2 laat zien welk deel van de vrije tijd, uitgedrukt in procenten, door de onderzochte kinderen met media wordt doorgebracht. Het procentuele aandeel van het mediagebruik in het totale vrijetijdsgedrag blijkt met klimmende leeftijd zeer sterk toe te nemen, van 16% bij de kleuters tot 37% bij de kinderen uit het vervolgonderwijs. De procentuele stijging van het totale mediagebruik wordt niet veroorzaakt doordat de oudere kinderen over minder vrije tijd beschikken, want de totale vrije tijd is voor elk van de leeftijdsgroepen nagenoeg even groot (respectievelijk: 480, 472, 490 en 492 min. per dag). Weliswaar hebben oudere kinderen meer verplichtingen in de vorm van huiswerk en taken in en om het huis, maar het verlies aan vrije tijd dat hieruit voortvloeit wordt volledig gecompenseerd door later naar bed te gaan. De percentuele tijd besteed aan de media samen wijkt niet sterk af van de uitkomsten van eerdere onderzoekingen. Het SCP-onderzoek (SCP, 1986)

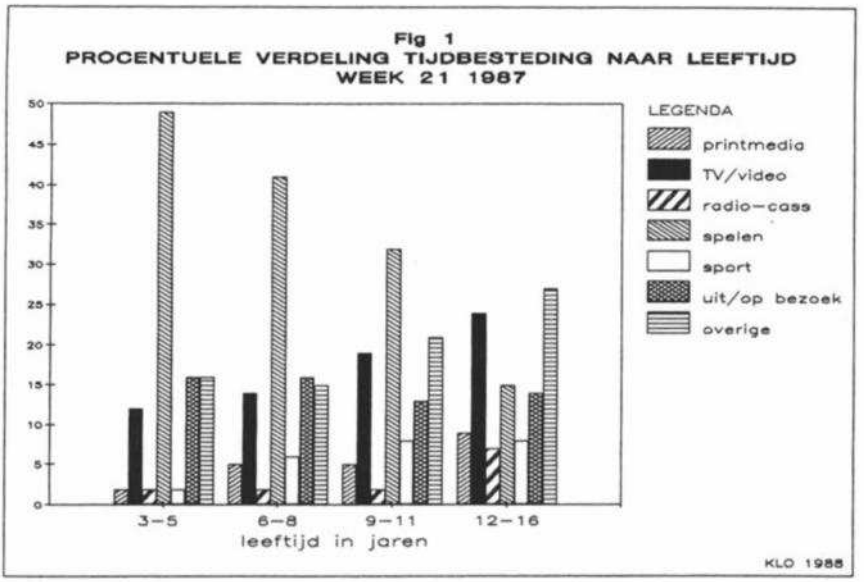

komt voor 12- tot 19-jarigen op 38%, terwijl in het huidige onderzoek voor de groep van 12 - 16 jaar een percentage van 37 wordt gevonden. Een groter verschil doet zich voor tussen de hier gepresenteerde resultaten en de uitkomsten van het Duitse onderzoek van Schmidbauer en Löhr (1985). Volgens het huidige onderzoek besteden lagere-school-kinderen (6 - 12 jaar) 24% van hun vrije tijd aan media, een percentage dat in het Duitse onderzoek op 34 uitkwam. Vermoedelijk is in het Duitse onderzoek een andere definitie van radio/cassette-beluistering gehanteerd, want zij komen op 9% voor deze activiteit (tegenover slechts 2% in het huidige onderzoek). De gevonden stijging met leeftijd van het mediumgebruik wordt vooral ingegeven door een toename van het TV kijken en – vanaf 12 jaar – het beluisteren van radio en cassettes.

Tabel 2. Tijd besteed aan media in procenten van de totale vrije tijd

	Leeftijd			
Medium	3-5	6-8	9-11	12-16
Gedrukte media	3	5	6	6
Televisie/video	12	14	19	24
Radio/cassette	2	2	2	7
Totaal mediagebruik	16	21	27	37

Meest Geliefde Activiteiten

In het mondelinge interview is kinderen gevraagd welke activiteit zij in de vrije tijd het liefst doen (zie tabel 3). Uit de keuze van de meest favoriete activiteit van kinderen blijkt opnieuw dat TV kijken niet de meest dominante plaats in het activiteitenpatroon van kinderen inneemt. Voor kleuters en kinderen uit de laagste klassen van de lagere school is "spelen" veruit favoriet, terwijl bij de oudere kinderen "sportbeoefening" nummer één staat.

Tabel 3. De vier meest geliefde activiteiten: percentage kinderen dat deze activiteiten het liefst beoefent

Leeftijds-groep	Binnen spelen/ Buiten spelen	Sportbe-oefening	TV-kijken	Lezen
3 - 5 jaar	63	5	10	3
6 - 8 jaar	44	18	13	7
9 - 11 jaar	30	30	18	8
12 - 16 jaar	12	38	20	10

Kijken

Bezit Kijkapparatuur

Sinds enige tijd is het soms wat duistere begrip "medialandschap" ingeburgerd. Hiermee wordt bedoeld dat Nederland als een landkaart ingekleurd kan worden; niet naar topografische kenmerken, maar naar bezit en gebruik van audiovisuele apparatuur. In die zin verstaan, vertoont het Nederlandse medialandschap maar weinig witte vlekjes. Slechts in enkele gebieden komt het nog voor dat mensen om hen moverende redenen niet in het bezit zijn van een televisie; 98% van de Nederlandse huishoudens heeft een televisie in huis (NOS, 1988).

In tabel 4 is weergegeven welk deel van de kinderen over eigen kijkapparatuur beschikt. Onder jonge kinderen komt het bezit van een eigen televisietoestel nauwelijks voor, maar vanaf de leeftijd van 9 jaar neemt het eigen tele-

Tabel 4. Percentage kinderen dat over eigen kijkapparatuur beschikt naar leeftijd

Leeftijdsgroep	TV-toestel	Video	Videobanden
3 - 5 jaar	2	-	38
6 - 8 jaar	3	-	25
9 - 11 jaar	11	1	25
12 - 16 jaar	23	1	28

visiebezit onder kinderen snel toe, tot 23% bij de onderzochte VO-leerlingen.
De videorecorder is in gezinnen met kinderen wat ruimer verspreid dan in gemiddelde gezinnen. In gezinnen met kinderen in de leeftijd van 3 t/m 16 jaar bezit 43% een video, landelijk is dit percentage op gezinsbasis 37% (NOS, 1988). Een eigen videorecorder is voor bijna geen kind weggelegd. De meeste kinderen (71%) in gezinnen waar een video aanwezig is, hebben geen videobanden in eigen bezit. Opvallend hierbij is dat de jongste kinderen vaker in het bezit zijn van één of meerdere videobanden dan oudere kinderen.

Kijktijd

Zoals uit figuur 2 blijkt, neemt de kijktijd met klimmende leeftijd snel toe: van ongeveer één uur gemiddeld per dag bij kleuters tot bijna twee uur per dag voor de VO-leerlingen. Daarnaast vertoont de kijktijd een duidelijke samenhang met sociaal milieu. Naar Hofstede (1988) worden kinderen uit de hoogste en laagste milieucategorie respectievelijk aangeduid als H- en L-kinderen en de tussenliggende groepen als H- en L + . L-kinderen kijken gemiddeld 30 minuten meer dan H-kinderen.
Tenslotte geldt dat jongens meer tijd besteden aan televisie/video kijken dan meisjes. Echter tot de leeftijd van 8 jaar bestaan er nog nauwelijks verschillen tussen jongens en meisjes; in de leeftijd van 9 t/m 16 jaar kijken jongens gemiddeld 113 minuten per dag en meisjes 96 minuten.

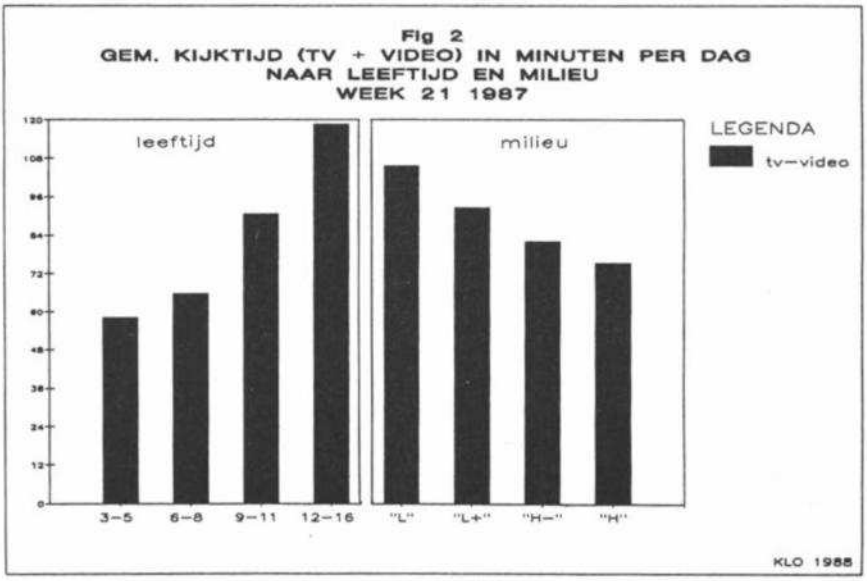

Programmavoorkeuren

Nu we weten hoeveel tijd kinderen per dag besteden aan televisie/video kijken, wordt de vraag interessant naar welke programma's hun voorkeur uitgaat, hetgeen via "open" vragen is vastgesteld. De door de kinderen genoemde programmatitels zijn gehercodeerd aan de hand van de programmacategorieën-indeling zoals deze standaard door de NOS-afdeling KLO wordt gebruikt (NOS, 1987c). Voor de jongste kinderen zijn de jeugdprogramma's duidelijk favoriet. De overgrote meerderheid van de kinderen (86%) uit de kleuterklas noemt een jeugdprogramma – vaak een tekenfilm – als leukste programma. Met het ouder worden daalt dit percentage snel, tot ongeveer 10% bij VO-leerlingen.

Bij de categorie drama is de relatie omgekeerd. Van de kinderen uit de kleuterklas noemt 2% de dramaproducties als de leukste programma's, geleidelijk oplopend naar meer dan 50% voor kinderen uit het voortgezet onderwijs.

Over alle leeftijden heen worden jeugd- en dramaprogramma's het meest genoemd, gevolgd door amusement- en sportprogramma's. Slechts 3% van de kinderen noemt informatieve producties als favoriet programma.

De programmavoorkeur hangt sterk samen met de kijktijd van de kinderen. Van de kinderen die relatief weinig naar de televisie kijken noemt 44% jeugdprogramma's als de leukste en 17% noemt programma's uit de categorie drama. Voor de groep kinderen die relatief veel naar de televisie kijkt, is het beeld omgekeerd. Van deze kinderen noemt 41% dramaproducties als de leukste en 20% jeugdprogramma's.

De kinderen is ook gevraagd waarom ze de door hen genoemde programma's leuk vinden. Uit een veelheid van antwoorden vallen twee motieven te destilleren, namelijk "humor" en "spanning".

Bioscoopbezoek

Wordt er temidden van de electronische beelden die dagelijks over de kinderen worden uitgestort, nog wel gebruik gemaakt van een wat ouder massamedium: de bioscoopfilm? Gegevens hierover komen uit de mondelinge interviews (om het aantal items te beperken is deze activiteit niet in het dagboekonderzoek onderscheiden). De bioscoop is weinig populair bij de jeugd. Voor de lagere-school-jeugd zijn de huidige cijfers vergelijkbaar met onderzoek dat tien jaar geleden werd uitgevoerd. In 1978 gingen de meeste 6- t/m 11-jarigen (56%) nooit naar de bioscoop (Van Lil, 1978); voor 1988 is dit 60%.

Hoe ouder de kinderen hoe vaker ze zeggen "wel eens" naar de bioscoop te gaan. Van de groep tot 12 jaar gaat 18% "wel eens" naar de bioscoop; bij de VO-leerlingen is dit percentage verdrievoudigd tot 61. Van de ouders gaat weinig stimulans uit om hun kinderen naar de bioscoop te krijgen. Bijna driekwart gaat nooit met hun kinderen naar de bioscoop. Kinderen uit hogere mi-

lieus gaan vaker met hun ouders naar de bioscoop dan kinderen uit lagere milieus.

Luisteren

Bezit geluidsapparatuur

In vrijwel alle Nederlandse gezinnen heeft men de mogelijkheid om via diverse vormen van ontvangstapparatuur naar de radio te luisteren. Witte vlekken komen als het om radiobezit gaat op de Nederlandse mediakaart niet voor. Het radiobezit is sinds 1980 onveranderlijk 99% (NOS, 1988). In tabel 5 wordt een overzicht gegeven van het bezit van geluidsapparatuur naar leeftijd. Het eigen bezit van geluidsapparatuur is opmerkelijk hoog, met name onder de VO-leerlingen. In die groep heeft een ruime meerderheid een eigen radio/tuner, stereo-installatie/platenspeler, en een cassettedeck of -recorder. Vanaf 9 jaar beschikt bijna de helft van de kinderen over een "walkman". CD-bezit komt echter nauwelijks voor.

Tabel 5. Bezit geluidsapparatuur naar leeftijd in procenten

Leeftijd	Radio/ Tuner	Stereo instal./ platensp.	Cassettedeck/ recorder	Walkman	CD
3 - 5 jr.	11	7	12	11	1
6 - 8 jr.	32	19	23	25	-
9 - 11 jr.	53	42	46	42	-
12 - 16 jr.	70	73	65	49	-

Naast deze "hardware" zijn de kinderen uiteraard ook in het bezit van "software". Hoe ouder het kind, hoe meer grammofoonplaten het heeft. Voor kleuters geldt een gemiddelde van 4 platen, terwijl VO-leerlingen 10 platen bezitten. Ruim 3/4 van de kinderen heeft één of meerdere geluidscassettes. Ook eigen cassette-bezit hangt sterk met leeftijd samen. Kleuters hebben gemiddeld 4 cassettes en VO-leerlingen 15 cassettes.

Luistertijd

Afgaand op het huidige onderzoek luisteren kinderen aanzienlijk minder naar de radio dan volgens de landelijke luisterdichtheidsmeting (NOS, 1987b). Volgens het huidige onderzoek luisteren kinderen uit de onderzochte leeftijdsgroep gemiddeld per dag ongeveer een kwartier naar de radio of cassettes, terwijl de luisterdichtheidsmeting alleen al voor de radio op vijf kwartier uitkomt. Deze verschillen in luistertijd laten zich verklaren, doordat in het

huidige onderzoek alleen het luisteren als primaire of hoofdactiviteit is meegenomen: luisteren als een exclusieve bezigheid, ook wel "echt" luisteren genoemd (Van Lil & Van Meerem, 1983). Bij de landelijke luisterdichtheidsmeting wordt daarentegen ook luisteren als secundaire bezigheid meegeteld. Hierbij wordt de radio/cassette als achtergrond-medium of als "muzikaal behang" gebruikt.
Zoals figuur 3 laat zien, is de samenhang van leeftijd met de (primaire) luistertijd minder eenduidig dan met de kijktijd. Tot 12 jaar luisteren kinderen gemiddeld ongeveer 10 minuten per dag naar radio of cassettes. Bij VO-leerlingen zijn deze geluidsmedia duidelijk meer populair; bij deze groep is de luistertijd drie keer zo groot.

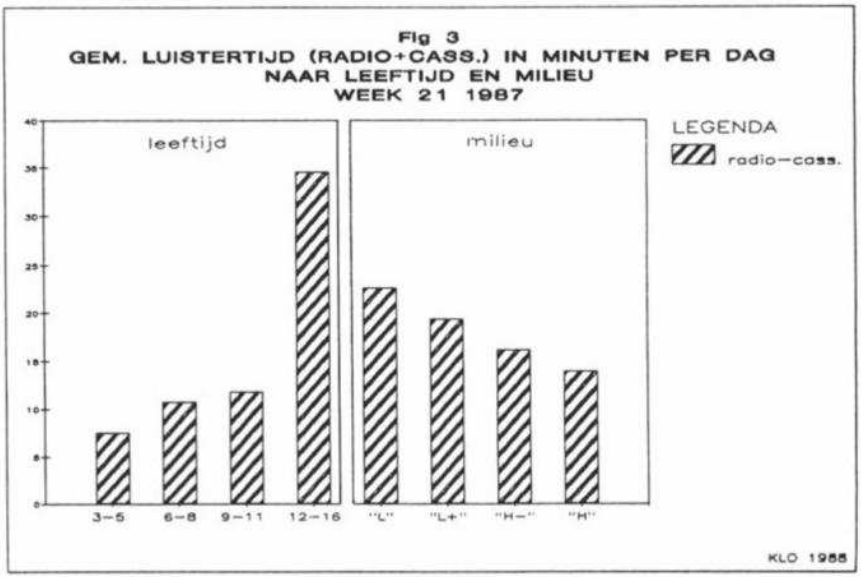

De hoeveelheid tijd die kinderen aan primair luisteren besteden is ook afhankelijk van het milieu der kinderen (zie figuur 3). Hoe lager het milieu, hoe meer tijd aan primair luisteren wordt besteed. L-kinderen luisteren het meest, ruim 20 minuten per dag, en H-kinderen het minst, nog geen kwartier.

Gemiddeld luisteren meisjes per dag 5 minuten meer naar radio/cassettes dan jongens. Bij oudere kinderen is dit verschil groter: in de groep van 9 jaar en ouder luisteren meisjes 10 minuten langer dan jongens.

Programmavoorkeur
Voor 6 typen radioprogramma's is nagevraagd of kinderen er graag naar luisteren. De meeste belangstelling gaat uit pop-discomuziek. Bijna negen op de tien kinderen zegt hiernaar graag te luisteren. Reclame en nieuwsberichten wordt door ongeveer de helft van de kinderen graag beluisterd; kinder- en sportprogramma's door bijna een-derde, en klassieke muziek door één op de tien. De belangstelling voor pop-discomuziek en nieuwsberichten neemt toe met de leeftijd, terwijl de belangstelling voor kinderprogramma's en klassieke muziek afneemt. De belangstelling voor reclame is in alle leeftijdscategorieën ongeveer gelijk.

Lezen

Bezit leesmateriaal
Kinderen in de leeftijd van 6 t/m 16 jaar bezitten gemiddeld 32 stripalbums. Met klimmende leeftijd neemt het bezit van stripboeken toe (zie tabel 6). Dat geldt ook voor het bezit van boeken, zij het aanzienlijk minder spectaculair.

Tabel 6. Bezit leesmateriaal naar leeftijd

Leeftijd	Strips	Boeken
6 - 8 jr.	17,62	22,57
9 - 11 jr.	28,54	26,26
12 - 16 jr.	39,50	29,66

Van de kinderen van 6 jaar en ouder bezit 1 op de 25 geen leesboek. Leerlingen van het LBO nemen in deze een bijzondere positie in: 2 op de 10 LBO-ers bezit geen enkel leesboek. Leerlingen van het voortgezet onderwijs hebben de meeste boeken (35) en leerlingen van het LBO de minste (17).
Vrijwel alle kinderen hebben hun boeken niet gekocht, maar cadeau gekregen. Een andere manier om aan boeken te komen is via de bibliotheek. Volgens driekwart van de ouders is hun kind lid van een openbare bibliotheek. De meerderheid van deze kinderen bezoekt een maal per maand of vaker de openbare bibliotheek. Het bezoeken van de openbare bibliotheek vertoont een sterke relatie met milieu. Hoe hoger het milieu, hoe vaker de bibliotheek wordt bezocht.

Leestijd
Door kinderen in de leeftijd van 6 t/m 16 jaar wordt er gemiddeld per dag ruim 25 minuten aan lezen besteed (zie figuur 4). Ruim de helft, 14 minuten,

wordt gebruikt voor het lezen van boeken. De leestijd voor boeken neemt niet met leeftijd toe, en ook de totale leestijd vertoont binnen de leeftijdsgroep van 6 - 16 jaar nauwelijks groei. De woordconsumptie is dus voor kinderen in de leeftijd van 6 t/m 16 jaar ongeveer gelijk; wel is het dagmenu binnen de onderscheiden leeftijdscategorieën anders samengesteld.

Fig 4
GEM. LEESTIJD IN MIN. PER DAG NAAR LEEFTIJD/TYPE LEKTUUR
WEEK 21 1987

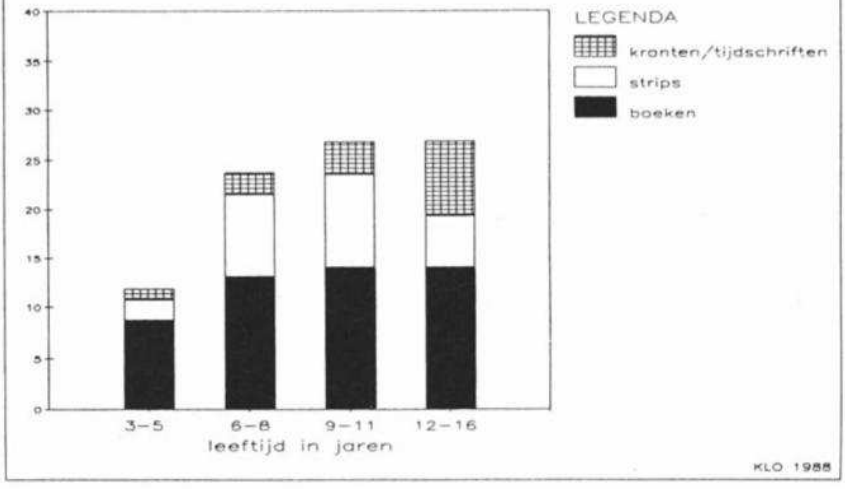

Tijdens de lagere-school-periode neemt de tijd besteed aan het lezen van stripboeken toe; onder VO-leerlingen is echter van een duidelijk verminderde belangstelling voor het stripboek sprake. Het lezen van kranten/tijdschriften neemt met klimmende leeftijd geleidelijk toe, en krijgt enig volume bij 12 t/m 16-jarigen.
Zoals al in eerder onderzoek werd vastgesteld lezen meisjes meer dan jongens. Dit geldt met name voor kinderen van 9 jaar en ouder (zie figuur 5). Het verschil in leestijd tussen de geslachten komt vooral op rekening van het lezen van boeken. Meisjes besteden hieraan bijna twee maal zoveel tijd als jongens. Daarentegen besteden jongens weer meer tijd aan het lezen van stripboeken, zonder dat hun "achterstand" in leestijd hierdoor goed wordt gemaakt. Bij het lezen van kranten en tijdschriften doen zich geen verschillen tussen de geslachten voor.
De factor milieu heeft op het leesgedrag minder invloed dan men zou ver-

wachten. Alleen de tijd besteed aan het lezen van kranten en tijdschriften neemt met sociaal milieu toe (Van Lil, Vooijs & Van der Voort, 1988).

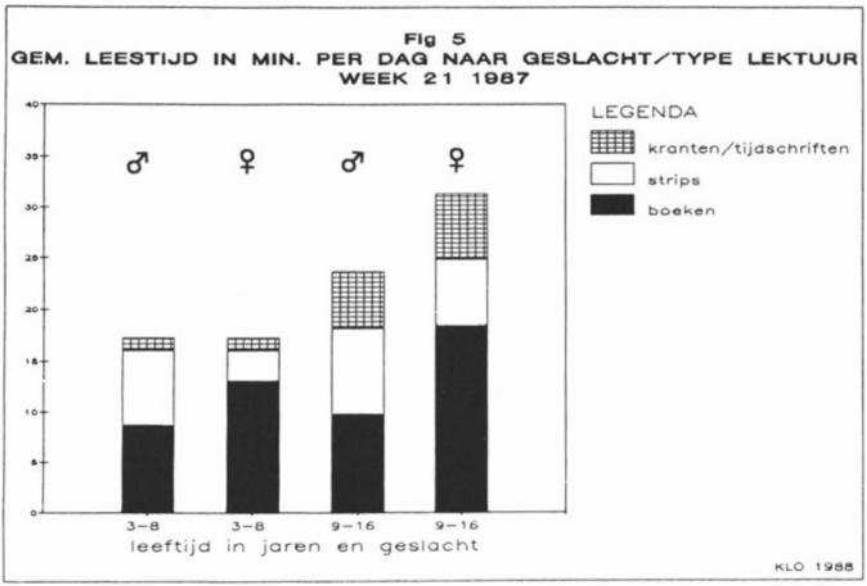

Een nieuw medium: de computer

De laatste jaren heeft in de Nederlandse gezinnen naast het nu al traditionele gebruik van het televisie-beeldscherm een nieuw gebruik van dit scherm zijn intrede gedaan nl. de combinatie van computer met televisie-beeldscherm. De informatie met betrekking tot het computerbezit en -gebruik wordt ontleend aan mondelinge interviews.

Computerbezit

Bij 34% van de onderzochte kinderen is thuis een computer aanwezig. Tot en met de 5de klas ligt het computerbezit onder het gemiddelde. Bij kinderen uit de 6de klas en VO-leerlingen ligt het computerbezit rond de 40%. Gezinscomputerbezit vertoont een relatie met opleiding van de hoofdkostwinner. In het algemeen geldt dat het computerbezit het grootst is in de hogere sociale milieus. Uitgesplitst naar type computer, komt de spelcomputer vaker voor in lagere milieus, terwijl de personal computer (veel) vaker in hogere milieus wordt aangetroffen.

Gebruik computer

De computer wordt door kinderen vooral gebruikt om spelletjes te doen: 93% van de kinderen die thuis een computer hebben, gebruikt het apparaat voor dit doel. Een kwart (25%) van de kinderen gebruikt de computer om te programmeren, en 8% doet er huiswerk mee. Het programmeren op de computer neemt met de leeftijd sterk toe: onder jonge kinderen komt deze gebruikswijze nauwelijks voor, terwijl bijna 40% van de VO-leerlingen (met een computer thuis) zegt "wel eens" te programmeren. De tijd die VO-leerlingen, naar eigen zeggen, achter de computer doorbrengen, is twee keer zo groot als bij lagere-school-kinderen.

Besluit

Zowel de mediaconsumptie als het mediabezit blijken in hoge mate leeftijdsafhankelijk te zijn. Met klimmende leeftijd wordt een steeds groter deel van de vrije tijd aan media besteed. Terwijl kleuters nog maar een-zesde deel van hun vrije tijd met media doorbrengen, is dit bij VO-leerlingen opgelopen tot bijna 40%. Vooral de audiovisuele media worden door de oudere jeugd in verhoogde mate gebruikt. Aan televisie kijken wordt de meeste tijd besteed, en de kijktijd neemt met leeftijd lineair toe. Bioscoopbezoek, radio- en computergebruik zijn in het activiteitenpatroon van VO-leerlingen aanzienlijk belangrijker dan voor jongere kinderen. Alleen de gedrukte media mogen zich, met uitzondering van de krant en tijdschriften, niet in een groeiende aandacht bij de oudere jeugd verheugen.

De zwaarste gebruikers van de audiovisuele media treft men aan in de lagere sociale milieus, waarin met name relatief veel tijd aan televisie kijken en het beluisteren van radio/cassettes wordt besteed. Daarnaast is het mediumgedrag voor een deel geslachtsbepaald. De pikturale media (televisie en strips) worden meer door jongens gebruikt, terwijl de meer verbaal georiënteerde media (radio en boek) zich in een grotere belangstelling van meisjes mogen verheugen.

De gevonden samenhangen tussen mediagedrag en achtergrondvariabelen gelden niet slechts voor de gekozen meetperiode, maar zullen ook in andere tijdvakken worden aangetroffen. Wel is het zo dat de in het onderzoek gevonden gemiddelde tijd die aan de verschillende media-activiteiten wordt besteed, niet zonder meer naar andere meetmomenten dan de onderzochte gegeneraliseerd mag worden. Het verdient aanbeveling het tijdbestedingsonderzoek onder jeugdigen een periodiek karakter te geven zodat alle seizoenen bestreken worden.

Wat kan nu op basis van het aangetroffen mediagedrag omtrent de media-opvoeding worden gezegd? Voor zover media-opvoeding beoogt de omgang met media te stimuleren, dient primair aan de gedrukte media te worden ge-

dacht. Aan deze media wordt door kinderen relatief weinig tijd besteed, en na het achtste jaar is "de groei eruit". Met de introductie van de computer, die thans reeds in een-derde van de huishoudens aanwezig is, dient zich een nieuw aandachtsveld voor de media-opvoeding aan. Het beoefenen van computerspelletjes behoeft geen stimulans – die worden sowieso wel opgepakt –, maar aan serieuzere gebruikswijzen van de computer kunnen media-opvoeders een bijdrage leveren.

Aan de radio valt voor de media-opvoeders weinig eer te behalen. Dit medium wordt door kinderen vooral gebruikt als vermaaksinstrument en als "auditief behang". De televisie vormt voor de media-opvoeding een grotere uitdaging. Ongeveer 70% van de totale mediatijd wordt aan dit medium besteed. Hoewel informatieve programma's zeker aandacht verdienen, is dit niet een categorie die zich in een grote belangstelling van de jeugd mag verheugen. Een belangrijk deel van hun informatie over de werkelijkheid ontlenen kinderen aan drama- en amusementsproducties, programmasoorten waar veel en graag naar gekeken wordt, vooral door de oudere jeugd. Een belangrijk doel van televisie-opvoeding is dan ook kinderen te leren dit type aanbod kritisch op waarde te schatten. Daarnaast kan de televisie-opvoeding gericht zijn op de bevordering van een qua programmasoorten meer evenwichtig samengesteld televisiemenu.

LITERATUUR

De Bock, J.H. & Van Lil, J.E. (1976). *Leeftijdsgrensverlaging CPO-TV* (Rapport R76-163). Hilversum: NOS, afd. KLO.

Greenfield, P.M. (1986). *Beeldbuiskinderen*. Nijkerk: Intro.

Hofstede, B.P. (1988). Huisleraar of kinderlokker? *NRC*, 25 juni, 6.

NOJ (1987). *Nationaal onderzoek jongeren bladen 1987: Leesgewoonten activiteiten/bezigheden, bezits-/gebruikspatronen, financiën, psychografie*. Hilversum.

NOS (1987a). *Jeugd, radio en televisie: Een overzicht van het jeugd-aanbod en mediagebruik in 1986* (Rapport R87-408). Hilversum: NOS, afd. KLO.

NOS (1987b). *Landelijke luisterdichtheidsmetingen nov. 1986, 3 t/m 11-jarigen* (Rapport R87-407). Hilversum: NOS, afd. KLO.

NOS (1987c). *Kijken en Luisteren 1985/1986*. Hilversum: NOS, afd. KLO.

NOS (1988). *Bezit audiovisuele apparatuur en ontvangstmogelijkheid buitenlandse TV zenders 1987* (Rapport R88-424). Hilversum: NOS, afd. KLO.

Postman, N. (1982). *The disappearance of childhood*. New York: Dell Publishing Co.

Schmidbauer, M. & Löhr, P. (1985). *Der Markt der kommerziellen Kindermedien*. München: Saur.

SCP (1986). *Sociaal en cultureel rapport 1986*. 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij/Sociaal en Cultureel planbureau.

Teleac (1988). *Tien jaar de tijd*. Utrecht: Stichting Teleac.

Van der Voort, T.H.A. & Beishuizen, M. (1986). *Massamedia en basisvorming*. 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij (WRR Voorstudies en achtergronden nr. V49).

Van Lil, J.E. (1977). *Experimenteel Jeugd CKO 4de kwartaal 1976* (Rapport R77-175). Hilversum: NOS, afd. KLO.

Van Lil, J.E. (1978). *Rapport inzake een onderzoek naar de betekenis van de massamedia voor leerlingen van de lagere school* (Rapport R78-202). Hilversum: NOS, afd. KLO.

Van Lil, J.E. (1988). *Beeld van een kind*. Hilversum: NOS, afd. KLO.

Van Lil, J.E. & Van Meerem, L. (1987). The validity of radio measurement: Differences in quality of listening behaviour. *The application of research to broadcasting decisions, Seminar proceedings* (pp. 15-29). Esomar publications.

Van Lil, J.E., Vooijs, M.W. & Van der Voort, T.H.A. (1988). Het verband tussen televisie kijken en vrijetijds-lezen: Een dwarsdoorsnede-studie. *Pedagogische Studiën, 65*, 377-389.

Vooijs, M.W., Van der Voort, T.H.A. & Beentjes, J.W.J. (1987). De geschiktheid van verschillende typen vragen om de kijktijd en leestijd van kinderen te meten. *Massacommunicatie*, 15, 65-80.

ABSTRACT, Van Lil, J.E.: Media consumption of three to sixteen-year-olds: a time-use study. Massacommunicatie 1, 1989, p. 6-25.

A time-use study based on a representative sample of children between the ages of 3 and 16 (n = 1109) charts the use of communication media in relation to other activities. The proportion of leisure time that children spend with media appears to increase strongly with age: 16% for preschoolers, 24% for elementary school children and 37% for 12 to 16-year-olds. An increase in television viewing, as well as in radio/cassette listening starting at age 12, accounts for a major part in the overall increase in media consumption. Children below the age of 12 spend more time on playing than they do on all media-related activities combined. Children from lower socio-economic milieus are the most intensive users of the audio-visual media. In comparison with girls, boys spend a lot of time watching television, while girls devote relatively more time to listening to cassette recordings and the radio, and to reading books.